

ואולם רוב ימיו של צדיק שרוי בטובה כשזכויותיו מרובים על עונותיו. ולהפך — ברשע שרבו עונותיו על זכויותיו, רוב ימיו שרוי ברעה, ופעמים שעושים לו יום טוב כדי לקבל שכר מצוותיו בעולם הזה. (כן פירש אבי משנתנו — לפירוש רבנו תם ועוד).

המאירי העלה 'להשלים' בין שתי הדעות; 'עיקר הענין ופנת הדת להשלים ביניהם, לומר שאף בעולם הזה יש שכר אלא שהוא מתערב לקצת סיבות, ונמצא עיקרו צפון לעולם הבא'.

ב. מחשבה טובה — הקב"ה מצרפה למעשה (ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו — אמר רב אסי: אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה).

מחשבה רעה — אין הקב"ה מצרפה למעשה (און אם ראיתי בלבי — לא ישמע ה'), מלבד המהרהר בעבודת כוכבים (... איש איש מבית ישראל אשר יעלה את גלוליו אל לבו... למען תפוש את בית ישראל בלבם אשר נזרו מעלי בגלוליהם כלם). ואף בשאר עבירות, מחשבה רעה שעושה פרי (שקיים מחשבתו ועשה. רש"י), הקב"ה מצרפה למעשה (הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם). ולדברי עולא, העובר ושונה בעבירה, מעתה כשמהרהר לעשות — מצטרפת מחשבתו למעשה ונענש אפילו לא עשאה.

א. כתב המאירי: אף על פי שמחשבה רעה אין נענש עליה כאילו עשה מעשה, אך נענש עליה מאחר שהוא מכוין בהרהורו לכוונת עשיית העבירה ולא נמנע מעשייתה מצד כבישת יצרו אלא מפני שלא נודמן לו לעשות.

ב. אצל עכו"ם הדברים הפוכים; מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, כדרך שנענש עשו על מחשבתו הרעה שחשב על יעקב, ככתוב בעובדיה. ומחשבה טובה שלהם אין הקב"ה מצרפה למעשה, כפי הנראה ממקראות שבדניאל גבי דריוש. (ירושלמי, מובא בתוס').

ישב אדם ולא עבר עבירה, נותנים לו שכר כעושה מצוה. ופירש רבא, כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול הימנה, וכפי המעשים שארעו בגדולי החכמים שעמדו בנסיון של עבירה הבאה לידם. וכשלא באה עבירה לידו, אעפ"י שאין נותנים לו שכר כעושה מצוה, ודאי נותנים לו שכר, ואפילו דברים שנפשו של אדם אינה מתאוה להם, יש עליהם קיבול שכר, כמו שאמרו (במכות) לענין אכילת דם. (עפ"י שיטה ל"ג למי).

דף מ

עז. א. אלו חומרות מיוחדות ישנן בחילול השם על פני שאר עבירות?

ב. אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו — מה יעשה?

ג. כיצד נידון האדם והעולם על זכויות ועבירות?

ד. תלמוד ומעשה — מה גדול יותר? מה דינו של מי שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ?

א-ב. אין מקיפין בחילול השם, אחד שוגג ואחד מזיד. ופירש מר זוטרא: שאין עושים כחנווני (אלא נפרעים מיד). מר בריה דרבינא אמר: לומר שאם היתה שקולה (הכף, שיש לו מחצה זכויות מחצה עונות) — מכרעת.

אמר רבי אבהו משום רבי חנינא: נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יחלל שם שמים בפרהסיא... וכיוצא בזה אמר רבי אלעאי הזקן: אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירים אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה כמו שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. ודוקא כשאין יכול לכופף את יצרו, אבל אם יכול — על זה נאמר 'כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם' — זה העובר עבירה בסתר (רב יוסף).

ר"ח פירש: ח"ו שהותר לו לעבור עבירה, אלא כך אמר רבי אלעאי: יגיעת דרכים והאכסנתא ולבישת שחורים משברים יצר הרע ומונעים אדם מן העבירה. ויש מפרשים שאין מדובר בדברים האסורים אלא בדברים מכוערים, ומאחר שאינו מקפיד על כבודו ומחליט עצמו לאותם דברים המותרים — אין יצרו מתגבר עליו לאסורים. וחילול השם אין כאן מאחר שאין מכירים אותו וכמה פריצים יש בשוק. (מאירי).

ג. כל שזכויותיו מרובים מעונותיו, אפילו מצוה אחת — נידון לכף זכות. וכל שעונותיו מרובים — נידון לכף חובה. מחצה למחצה — הרי זה בינוני (והקב"ה מטה דינו כלפי חסד, אבל אין זה צדיק גמור. תוס', עפ"י ראש השנה יז.). ויש זכויות שמכריעות את הכף לטובה, ועוון חילול השם מטה לכף חובה, כאמור לעיל.

וכן העולם נידון אחר רובו. [לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי. עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו [ואת העולם כולו] לכף זכות. עבר עבירה אחת...].

כמובא לעיל (מהרמב"ם — תשובה ג,ב), שיקול ועריכת הזכויות כנגד העונות, אין יודעו אלא א-ל דעות. שאין הדבר תלוי בכמות אלא באיכות, וכענין שאמרו (אבות ה,כג) 'לפום צערא אגרא'; 'טוב דבר אחד בצער ממאה פעמים שלא בצער' (אדר"נ ג, וכיו"ב). רבי שמעון בן יוחאי אומר: אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה — איבד את הראשונות (צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו). ופירש ריש לקיש, בתוהו (= מתחרט) על הראשונות. ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה — אין מזכירים לו שוב רשעו (ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו).

ד. רבי טרפון אמר: מעשה גדול מן התלמוד. רבי עקיבא אמר: תלמוד גדול. וכן נענו כל הזקנים ואמרו, תלמוד גדול — שמביא לידי מעשה.

לפי פירוש אחד בתוס', מעשה עדיף מלימוד לעצמו, אבל לימוד לאחרים גדול ממעשה. ויש מפרשים שהנידון כאן לענין מתן עדיפות וקדימה; אדם שלא למד עדיין ובא לימלך אם ילמוד תחילה או יעסוק במעשה — אומרים לו ללמוד תחילה, כי אין עם הארץ חסיד [מלבד במצוה עוברת שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים]. אבל אדם שלמד כבר, המעשה טוב יותר מלימוד. (עתוס' ומאירי).

יש מי שכתב, שתי מדרגות הן; קודם שיגע אדם בתורה ועדיין לא נעשית 'קנינו', אינה אלא בגדר מכשיר לעשיית המצוות [אמנם יש בה עדיפות מסוימת, כי זולת שהלימוד בעצמו מצוה, הלא הוא הגורם לידע כיצד לקיים שאר המצוות]. ויש בחינה גבוהה למי שזכה לדביקות באור התורה, שהיא עצמה תכלית כל המצוות, ובבחינה זו התלמוד גדול (עפ"י מכתב מאליהו).

תחילת דינו (כלומר, פרעונו. תוס') של אדם על דברי תורה... וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרו קודם למעשה...

שנינו: כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ — אינו מן הישוב. אמר רבי יוחנן: ופסול לעדות.

[האוכל בשוק — הרי זה דומה לכלב. ויש אומרים פסול לעדות. אמר רב אידי בר אבין: הלכה כיש אומרים].

רבנו חננאל פירש שחוטף מאחרים ואוכל, ובאופן שאינו פסול משום גזל, כגון פחות משוה פרוטה או שגזול דברים שאין מקפידים עליהם. והר' אליהו מפרש: כגון שהולך אצל המוכרים וטועם משל כולם מעט מעט. ורבנו תם פירש: שאוכל בשוק סעודה של פת, שזהו גנאי ביותר.

וכל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ — לא במהרה הוא חוטא שנאמר והחוט המשלש לא במהרה ינתק.